

Kəmtərovlar Ailəsi (1939)

Mir Jəlal Paşayev

“Azərbaycan hekayələri” kitabından

Hörmətli ədibimiz Ə. Haqverdiyevə

Mətni yığdı: Nərgiz Abadi

Vebmaster: Aynurə Hüseynova

I

—Yallah, yallah! Haradasan? Kəfin necədir?

—Sən nə təhərsən?

—Göz dəyməsin, qıvraqlaşmısan, rəngin açılıb.

—Bir qıvraqlığım yoxdu. İşdən baş açıram, ki.

—Neyləyək ki, bir görüşək?

—Bu vıxadnoy zənitəm. Gələn vıxadnoy bəklə...

—Sən evdə olacaqsan?

—Söz versən, gözlərəm.

—Gözlə, bir təhər eləyib gələrəm.

Bir-birinin əlini hərərətlə sıxan, əhvallaşan bu əziz dostlar kimdir?

Desəm onların ikisi də bir şəhərdə yaşayır, inanmayacaqsınız. Desəm onlar bir evdə yaşayırlar, heç inanmayacaqsınız. “Necə ola bilər ki, bir yerdə yaşayasan, bir-birindən xəbərsiz olasan?” deyəcəksiniz. Desəm onlar ər-arvaddırlar, təəccüb edib deyəcəksiniz ki: “Nə danışır bu?”

Nəyə deyirsiniz and içim ki, bu belədir. Qulam Kəmtərovla arvadı Leylanın həyatı belədir. Deyəcəksiniz yəqin Kəmtərovla Leyla keçmişdə, bir zaman ər-arvad olublar. Sonradan xasiyyətləri tutmayıb, ayrılıblar. Bir yerdə yaşamaları da mənzilsizlik bəlasıdır. Xeyr, sizin bu gümanınız da düz deyil. Nə Kəmtərov Leylanı boşayıb, nə Leyla Kəmtərovdan boşanıb. Əgər günü bu gün mənzil idarəsinin müdiri Kəmtərovu, ya Leylanı çağırıb, üçüncü qatda dörd otaqdan ibarət bir qurulu mənzilin açarını verə, təklif edə ki, biriniz köhnə mənzildə qalsın, biriniz köçsün, heç biri köçməz. Birbaş qayıdıb, öz evlərinə gələrlər. Mənzil idarəsinin də zəhməti hədəf gedər. Məsələ bunda deyil. Bəs nədədir?

Kəmtərovu sizə tanımaq üçün gərək bir az vaxtınızı alam.

Kəmtərov Qulamla Leyla, bayaq dediyim kimi, ər-arvaddırlar. Özü də “xala xatırın qalması” yox, lap istəkli, şairlər demişkən, aşıq-məşuqdurlar. Cəmi iki il olmaz ki, toy ediblər. Asanlıqla da toy etməyiblər. Leyla Qulamın ucundan bir il ata-ana ilə küsülü qalıb. Qulam Leylanın uğrunda İcərişəhərdə bıçaqlanıb. Qulağının dibində yaranın yeri indi də durur və öləncən duracaq.

Qış da onları bir-birindən soyuda bilməz. Qulamın şorgöz oğlanlardan acığı gəlir. Leyla da könlü-gözü tox qızıdır. Yer üzündə Qulamdan başqa kişi olduğuna inanmaz.

Bəs bu istəklilər niyə belə çətin görüşür, az-az görüşürlər? Mümkün deyil ki, ər-arvad olasan, istəkli olasan, bir evdə yaşayasan, həftə ilə görüşməyəsen. Ürəyinizə şübhə gələ bilər: “Bəlkə açıq deyilməsi ayıb olan səbəblər üçün görüşməyə ehtiyac duymurlar”.

Yox, heç yox!

Onu da bilin ki, nə Qulamın, nə Leylanın qulluğu uzaq kənar-guşə yerdə və ya namünasib qulluq deyil. İki də şəhərdə çalışır. Onların qulluğunda olan minlərlə qız, oğlan, ər , arvad qəşəngcə yaşayır, günün çoxunu evdə, öz külfəti ilə olurlar.

Bəs bizim qəhrəmanların azarı nədir?

Bu bir az köhnədən qalma azardır. Başdan danışaq. Deyə bilərəm dünyada beş nəfər arvadını sevən varsa, biri Kəmtərovdur. Kəmtərovun nə eşqlə, nə sevdə, nə həvəslə toy edib, Leylanı evə gətirdiyini qələm yazmaqdan acizdir. Ona elə gəlirdi ki, dünyanın bütün naz-neməti, kef və ləzzəti Leylanın üzündə cəmləşmişdir. Leylanı əlsə həyatda bir arzu-kamı qalmaqacaq, tamam xoşbəxt olacaq.

Kəmtərov düşünürdü ki, bu mənim ən ağır və ən son çətinliyimdir. Toy dəsgahını tamam-kamal düzəldib, xeyir işimi başa versəm, daha ömür-billah arxayın olaram. Sonra bir tikə yavan çörək də tapsam sevgilimlə qabaq-qabağa əyləşib, ağız ləzzəti, iştaha ilə yeyərəm.

Ancaq, necə deyərlər, insanın gözünü torpaqdan savay heç nə doyurmaz. Kəmtərov xeyir işini bitirəndən, dünyada ən böyük arzusuna çatanda sonra bir də gördü ki, xeyr, indi də ürəyi yeni-yeni şeylər istəyir. Könlü min bir eşqə düşür. Haradansa, baharda bitgi kimi göyərən baş verən arzu və ehtiyaclar kişini məşğul etməyə başladı. Dünya gör-götür dünyasıdır.

Leyla görürdü ki, artist Eyyubun arvadı barmağında cüt-cüt brilyant üzük, qulağında bahalı sırğa qırğı kimi gəzir. Görürdü ki, qıyıq Ələkbərin üç mərtəbə evinə hamballar pianino çıxarır, qoz ağacından düzəlmə mebel daşınır, bədənnüma güzgü, Varşava çarpayısı, Quba xalçası gəlir. Leyla bunların hamısını görürdü və Kəmtərovla danışdı. Kəmtərov qaşlarını çatır, başını tərpedib arvadını inandırır:

—Bilirsən nə var Leylacan, biz gərək işləyək! İşləyək! Lap möhkəmcə işləyək. Mənim də qeyrətim qəbul eləməz. Qıyıq Ələkbərin nəyi məndən artıqdır? Özümüzü oda-közə vursaq da, gərək bir dəsgahlı ev eşik düzəldək. Qonşular baxsın, yana-yana qalsın.

Leyla ərinin məsləhətindən çıxan deyildi. Təki pul olsun...

Kəmtərov əvvəlcə Leylaya bir iş soraqlaşdı. Leyla qızlığında maşinistkəlik etmişdi. Bu sənəti pis bilmirdi. Kəmtərov arvadına iki yerdə iş tapdı.

Azərittifaqda və Ünvanlar bürosunda. Bir çox götür-qoydan sonar hələlik, rast gəlmişkən, hər iki yeri əldə saxlamağı məsləhət bildilər. Azərittifaqda iş səhər səkkizdən-dördə qədər. Ünvanlar bürosunda axşam saat beşdən on birə qədər idi. Leyla iki növbə ilə işləməyə razı oldu. Kəmtərov onu ev işindən, sil-süpürədən azad etdi.

Leyladan arxayın olandan sonra Kəmtərov özünün boş vaxtlarını “doldurmağa” başladı. Kəmtərov zirək və savadlı adam idi. İş tapmaq onun üçün su içmək kimi asan bir şey idi. Özü nəşriyyatda tərcüməçi idi. Səhər saat ondan gedib, altıda çıxırdı. Bir saat dincini alandan sonra yəni saat səkkizdən on ikiyədək layihə idarəsində olurdu. Fikirləşib gördü ki, iki növbədə işləməsinə baxmayaraq, arada yenə boş vaxtı var: “Səhər saat onadək yatmaq, bu zəmanənin adamına xüsusən “roskoşni” güzəran qurmaq istəyən bir kişiyyə heç yaraşmaz. Yarım, ya bir növbə işi rahat apara bilərəm. Beş-altı yüz manat alsam əlim qaralmaz ki...”

Kəmtərov daha bir yeni iş tapdı. Gecə saat on ikidən dördədək “İşıq” Mətbəəsində korrektor vəzifəsi var idi. Ayın səkkizindən Qulam mətbəədə yeni, əlavə qulluğa düzəldi.

Bu gün Kəmtərov toy gecəsindəkindən az sevinməmişdi. Haqq-hesaba vurub görürdü ki, özünün üç qulluğunu, bir az da “o yan, bu yandan” gələn əl xərcliyini yığıb-yığışdıranda bir neçə minə qədər çıxır. İki-üç il belə getsə, cərvonu yığıb-yığışdırmaq olmaz. Di qoy Ələkbər gəlsin, qıyıq gözü ilə gətir-götürümüzə baxsın!

II

Payızın soyuq günlərində ağzından buğ çıxa-çıxa Kommunist küçəsi ilə baş aşağı yeyin gedən boz paltolu adamı kim görməmişdir? Onun üzündən gözündən, baxışından, yerindən tələsmək yağır. Elə gedir ki, deyərsən: yerə dəysə, min parça olar. Sürtülməkdən rəngi dəyişmiş köhnə və “hamilə” partfelini bu qoltuğundan o birinə verir; gah əlini cibinə qoyur, gah damağındakı papirosu barmaqları arasına alıb sıxır. Gah çəkməsinin sallanan bağına baxır, mənə vermir, daha da yeyinləyir. Bəzən görürsən Kəmtərov qopdu, nə qopdu! Tramvay sürətlə ötdüyü halda qüş kimi atılıb minir. Milis ağzını açmamış çıxardıb bir üçlük verir, qəbz almaq istəmir. Uzaq tanışlarını görür, görməməzliyə vurur. “Müftə yerə niyə vaxt itsin?” deyər fikirləşir. Vaxt alan hər bir əyləncə

Kəmtərovun düşmənidir. Onu ictimai yerlərdə görməzsən. İş yerində ancaq vacib, ad yoxlanan iclaslara gələr, adını qeyd etdirib xəyal kimi gözdən itər. Teatr, kinolar barədə yoldaşlardan eşitdiyi ilə kifayətlənər.

Bəzi yazıçılarla şəxsən tanış olduğundan, əsər oxumağa ehtiyac duymaz. Qohum-əqrabası rayondadır. Burdakılar isə Kəmtərovun ünvanını ələ keçirə bilmirlər. Kəmtərovun şəxsi, ictimai həyatı beləcə öz qaydasındadır.

O, ailədə daha ciddi, daha səliqəlidir. Bir adam onun evindən səs-küy, qalmağal eşitməyib. Qapı açıq olanda olur, olmayanda girvənkəlik qıfıl qarovul çəkir, evə quş səkmir. Kəmtərov səhər saat onda yuxudan qalxır. Deyəcəksiniz onda işə gedən adam heç olmasa bir saat tez durmalıdır. Doğrudur, durmalıdır, amma unutmayın ki, yazıq Qulam mətbəədən, təshih işindən tez qayıdanda gecə saat dördə, beşin yarısında qayıdır. Necə qayıtdığından özünün də xəbəri olmur. Qəzetin axır səhifələrini mürgüləyə-mürgüləyə, alnı tıqqıltı ilə stola dəyə-dəyə oxuyur. Bir təhər özünü evə salır, çul kimi düşür.

Qulam olmasın, siz olun, saat doqquzda dura bilərsinizmi?

Kəmtərovun səslənən bir stol saati var. Qulağının dibində qoyur. Vaxta on dəqiqə qalmış saat qışqırır. Kəmtərov dəli kimi yuxudan qalxır, tələm-tələsik geyinir, qapını bağlayıb qaçır.

Leylanın da işi Qulamınkindən yaxşı deyildi. Atalar deyər: “Arvad ərində oxşayar”. Xülasə, baş elə qarışmışdı ki, Qulamın Leyladan, Leylanın Qulamdan xəbəri olmurdu, Qulam gecə mətbəədən qayıdanda sevgilisini yatmış görürdü. Leyla səhər işə gedəndə Qulamı şirin yuxuda qoyub gedirdi. Vacib sözü olanda balaca kağız yazıb, stolun üstünə qoyurdu:
“Qulam, qayqanaq bişirəsi olsan, yumurta bufetin alt gözündədir, yağ taxçada”.

Qulam da gedəndə Leyla üçün kağız qoyub gedirdi. Onların arasında əməlli-başlı bir məktublaşma var idi. Ancaq poçtalyonsuz ötüşürdülər.

Leylanın məktubları bu məzmununda idi:

“Dəyişiklərini tiyanın içinə tulla, paltar yuyana göndərəcəyəm”. “Açarı asma. Çarhovuzun üstündəki kərpicin altına qoy, görən olmasın”. “Redaksiyadan dalınca gəlmişdilər, zəng vur”.

Qulamın məktublarından ələ keçən bunlardı:

“Qadası mənim soyuz kitabçamı görməmişsən? Tapsan, stolun yeşiyinə qoy”. “Maşınkada yazmağa vaxtın olsa, bizim idarədə xaltura var, gətirim”. “Adama cavab niyə yazmırsan? Dediym məsələ necə oldu?”

Bu qısa və gündəlik məktublar Kəmtərovlar ailəsində yeganə və əsas münasibət idi. Qulamla Leylanın sevgi və məhəbbəti bu məktubların qara, dolaşlıq, tələsik sətirlərindən keçirdi. İnsan hər şeyə alışarmış. Bu sevgili ər-arvad qurduqları yeni yaşayışa elə öyrənmişdilər ki, “köhnə” həyatı tamam unutmuşdular. Onlar indi belə güman edirdilər ki, dəm-dəsgahlı ev qurmaq istəyənlərin, oxumuşluğun, qarşılıqlı sevgi ilə qurulmuş ailənin qaydası belədi ki, var.

Doğrudur, Leyla yazırdı ki: “Açarı kərpicin altına qoy, görən olmasın”, Qulam da çalışırdı öz istəklisinin tapşırığını yerinə yetirsin; amma olacağına çarə yoxdur, açarı görən olmuşdu...

Bir sarıköynək qadının hər gün saat ondan, Qulam gedəndən sonar gelib, qayda ilə kərpicin altından açarı götürdüyünü, öz evi kimi Kəmtərovların otağını açdığını və tərtəmiz silib-süpürdükdən sonra çıxıb getdiyini qonşular görmüşdülər. Onları şübhədən çıxarmaq üçün sarıköynək qadın deyirdi: “Mənə özləri tapşırıb, bacılar, ürəyinizə bir şey gəlməsin”.

Dili dinc durmayan qonşu qadınlardan biri sarıköynək qadının gəlib-getdiyini Qulama dedi. Qulam güman etdi ki, Leylanın gətirdiyi qulluqçu qadın olacaq. Leyla da düşünürdü ki, sarıköynək qadını Qulam çağırıb, səliqə-sahman üçün çağırıb. Eşidən kimi qonşuya sualı bu oldu:

—Cavandı ya qoca?

—Ahıl adamdır, bir nazik...

Leyla Qulamın pis niyyətə düşmədiyini bilib, arxayın oldu. Daha bu barədə söhbəti artıq sayıb, qapıdan çıxdı.

Bu günlərdə belə məktublar yazılırdı: “Mənim ipək paltarımı hara qoymuşsan?”. Zayomları tapa bilmədim, çıxart yoxlayaq, yeni uduş” var. “Gümüş qaşlıqlar hardadır?”. Dünən bir qadının başında lap səninkinə oxşar bir şal gördüm. Az qalmışdım səni dəyişik salam”.

Sarıköynək qadın isə öz işində idi. Hər gün gəlib evi süpürür, zəhmət haqqında ağıl kəsən, evdə gözə dəyən şeylərdən birini sarı köynəyinin altında vurub, saldat bazarına aparırdı. O, Qulamın da, Leylanın da iş-peşəsini, qulluq vaxtlarını yaxşıca öyrənmişdi. Odur ki, evə çox arxayın gəlib-gedirdi. Hətta bir dəfə pullu müştərilərdən bir-ikisini özü ilə lap evə gətirmişdi. Qulamın bufetindəki şüşələrdən pivə töküb, bir-birinin sağlığına və bu pivəni bazardan alıb gətirənin sağlığına içmişdilər. Sonra yük yerindən ipək yorğanlardan, çarpayı xalçasından sandıq şeylərindən ortaya töküb sövdələşmişdirlər. Pullu müştərilərlə yollaşandan, çervonları alıb yerbəyer edəndən sonar sarıköynək qadın Qulamın məscidə dönmüş evinə baxıb ürəyində demişdi:

“Yox balam, daha mən bir də bura nə üzlə gələ bilərəm, Həmişəlik xudahafiz!”

Həmin günün axşamı mətbəədə iş sarıdan Qulamın kefi yaxşı deyildi. Qəzetdə səhv getmişdi. Redaktor onu çağırıb soruşurdu:

—De görüm, bir korrektor kimi bu səhifəni oxuyub, qol çəkmişsən, ya yox?

—Bu nə sözdü, yoldaş redaktor? Siz məni o qədər məsuliyyətsiz sayırsınız ki, guya oxumamış da qol çəkərəm?

—Demək oxumuşsunuz?

—Əlbəttə, özü də kəlmə-kəlmə!

—Bəs bu nədir: “İşləyirlər” əvəzinə “dişləyirlər gedib.

Qulam qəzetin o yerinə diqqətlə baxdı. Ciddi vəziyyətini pozub dedi:

—Bu heç, buna səhv deməzlər. Gözdən qaçıb, yoldaş redaktor. Bir də işləyib, dişləyib, ikisi də bir sözdür. Yəni gəlir. Bizim qaydamıza lap tuş gəlir ki, işləyən dişləyər, işləməyən dişləməz!

Redaktor qəzeti çəkib Qulamın əlindən aldı.

—Necə yerdə işləyirsən?

Qulam dik-dik baxdı:

—Bunun məsələyə nə dəxli var?

—Soruşuram, necə yerdə işləyirsən?

—Cəmisi bir-iki!

—Nəşriyyatda çalışırsan?

—O heç... səhərdi o.

—Layihə idarəsi necə?

—Cəmisi bir altı saat.

—Zaqotzernoda necə?

—Yoldaş redaktor, o zdelnidir.

Redaktor hirsəlndi:

—Yaraşarmı sizə, yaraşarmı bu qədər yerdə..

—Yaraşmasın o adamlara ki, işləmirlər. Biz ki, gecə-gündüz çalışırıq, tər tökürük, bu da mükafatımızdır?

Redaktor ayağa qalxdı:

—Sizin bu günkü səhvinizin üstündən keçmək olar. Saydığım yerlərdən azad olunmasanız, sabah işə buraxılmayacaqsınız. Yorğun başla, üzgün zehinlə mətbuat işinə xeyir vermək olmaz.

Qulam qalxıb ətəklərini tovlaya-tovlaya, fikir içində yeni və pullu qulluq xəyalı ilə evə gəldi.

III

O axşam Leylanın da gözünə yuxu getmədi. Pambıq kimi atım-atım edilmiş evdə, əli qoynunda oturub, Qulamı gözlədi. Ürəyinə min cür fikir gəlirdi: “Bu nə işdir. Yoxsa

Qulam özgə bir arvad alıb, mənə kələk gəlmək istəyir? Yoxsa şeyləri yarı bölüb, öz payını aparmaq istəyir? Bəlkə də heç bu zalım oğlu işləmir, bəlkə də vaxtını restoranlarda keçirir. Var-yoxunu şəraba, qumara qoyur... İnsanı nə tanımaq olar!”

Gecə də orucluq ayı kimi uzanırdı. Leyla gah durub yük yerini töşküsdürür, anasının cehiz verdiyi ipək yorğanı, xalçanı axtarır, şaraqqlı ilə bufetin gözlərini açıb-örtür, işıldayan hər şeyi götürüb diqqətlə baxır, gümüş qaşıqların itdiyinə inana bilmirdi. Aləm yıxılıb yatdı. Radio susdu. Tramvaylar dayandı. Xoruzlar bir ağız səsləndi. Haçandan-haçana bir də həyətdə ayaq səsi eşidildi. Qulam içəri girib, Leylanı əli qoynunda, məyus oturmuş görəndə əvvəl bir duruxdu. Soruşmaq istədi ki: “Əzizim, niyə bu zamanacan yatmamısan?” Gözü evin ortasına tökülmüş şeylərə sataşdı.

Leyla macal vermədi. Sökülmüş pərdələri, tökülmüş yükü iki əli ilə göstərib dedi:
—Bu nədir? Bu nə hərrac bazarıdır?

Qulamin dili dolaşdı:
—Necə bəyəm, nə gedib?

—Mənim ceh.. cehizim hanı? Hanı mənim ev-eşiyim, paltarlarım, ata-ana yadigarlarım? Bunu deyib Leyla hönkür-hönkür ağladı. Qulamin rəngi saraldı.

—Bəs kim açıb bu qapını? Deyə təəccüblə soruşdu. Onların səsinə qonşular çıxdılar.

Sarıköynək qadından kim nə bilirdisə dedi. Leyla bir tərəfdə yıxılıb hissiz qaldı. Qulam qonşulardan iki nəfər şahid götürüb milis idarəsinə yollandı.

O, sinəsindən ah qopa-qopa, ürəyində peşimançılıq qaynaya-qaynaya gedirdi. Ancaq bilmirdi kimdən şikayət etsin. Sarıköynək qadındanmı, qonşularındanmı, yoxsa özünün dəm dəsgah hərisliyindənmi!